

АНАЛІТИЧНІ РЕВ'Ю

УДК 159.9:316.6

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-2025-6-22>**Бережний Ігор***аспірант факультету психології та соціальних технологій**ПВНЗ «Європейський університет»**<https://orcid.org/0009-0007-3257-7380>***Бєславина Тетяна***кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,**доцент кафедри практичної та клінічної психології**факультету психології та соціальних технологій**ПВНЗ «Європейський університет»**<https://orcid.org/0000-0002-0024-1491>***ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Анотація. У статті розглянуто волонтерство як соціально-психологічний механізм консолідації українського суспільства в умовах воєнного стану. Проаналізовано психологічні, соціальні та культурні аспекти волонтерської діяльності, що визначають її роль у зміцненні суспільної згуртованості, розвитку громадянської відповідальності й підтриманні соціальної стабільності. Визначено, що волонтерство є не лише проявом просоціальної поведінки чи громадянської активності, а й формою інтеріоризації колективних цінностей, що забезпечує ідентифікацію особистості зі спільнотою та сприяє формуванню почуття спільної мети. Показано, що після 2014 року український волонтерський рух пройшов еволюцію від стихійної самоорганізації до сталого інституту громадянського суспільства, який відіграє вирішальну роль у забезпеченні обороноздатності, гуманітарній підтримці та соціальній адаптації постраждалих.

Зазначено, що волонтерство є каналом відновлення горизонтальних зв'язків довіри між громадянами, стимулює розвиток культури взаємодопомоги й підсилює почуття колективної ефективності, що є важливими чинниками соціальної резильєнтності. За даними сучасних соціологічних досліджень, високий рівень довіри до волонтерів (понад 80%) і масовість залучення населення до волонтерської діяльності (близько двох третин громадян) свідчать про зростання соціального капіталу й утвердження нової моделі громадянської солідарності. Підкреслено, що особливу роль у цьому процесі відіграє молодь, для якої волонтерство стає не лише практикою емпатії та соціальної відповідальності, а й засобом самореалізації та формування зрілої громадянської ідентичності.

Узагальнено, що волонтерство в сучасній Україні перетворилося на стрижневий елемент національної самоідентифікації та символ моральної стійкості суспільства. Воно забезпечує психологічну інтеграцію на рівні спільних дій, підтримує віру в спроможність громадян впливати на суспільні процеси й стає підґрунтям нової культури солідарності, що зміцнює українську державність і соціальну єдність навіть у період глибоких криз.

Ключові слова: волонтерство, соціальна консолідація, громадянська активність, резильєнтність, соціальний капітал, національна ідентичність, горизонтальні зв'язки, суспільна згуртованість.

Berezhnyi Ihor

*Postgraduate Student at the Faculty of Psychology and Social Technologies
Private Higher Education Establishment "European University"
<https://orcid.org/0009-0007-3257-7380>*

Bielavina Tetiana

*PhD in Psychology, Senior Research Scientist,
Associate Professor at the Department of Practical Psychology and
Clinical Psychology Faculty of Psychology and Social Technologies
Private Higher Education Establishment "European University"
<https://orcid.org/0000-0002-0024-1491>*

VOLUNTEERING AS A MANIFESTATION OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL MECHANISM OF UKRAINE'S SOCIAL CONSOLIDATION

Abstract. The article examines volunteering as a socio-psychological mechanism of consolidation of Ukrainian society under conditions of martial law. It analyzes the psychological, social, and cultural dimensions of volunteering that determine its role in strengthening social cohesion, developing civic responsibility, and maintaining societal stability. Volunteering is conceptualized not merely as a form of prosocial behavior or civic engagement, but as a process of internalization of collective values that fosters identification with the community and shapes a sense of shared purpose. The study highlights that since 2014, the Ukrainian volunteer movement has evolved from spontaneous self-organization into a sustainable institution of civil society, playing a crucial role in defense support, humanitarian assistance, and social adaptation of war-affected populations.

Volunteering acts as a channel for rebuilding horizontal trust networks among citizens, promoting a culture of mutual assistance, and enhancing the sense of collective efficacy – key factors of social resilience. According to recent sociological surveys, the consistently high level of public trust in volunteers (over 80%) and the large-scale involvement of citizens in volunteer activities (about two-thirds of the population) indicate the strengthening of social capital and the formation of a new model of civic solidarity. Special attention is given to the role of youth, for whom volunteering has become not only a practice of empathy and social responsibility but also a means of self-realization and development of a mature civic identity.

Overall, volunteering in contemporary Ukraine has become a core element of national self-identification and a symbol of the society's moral resilience. It provides psychological integration through shared action, reinforces belief in the citizens' ability to influence social processes, and lays the foundation for a new culture of solidarity that consolidates Ukrainian statehood and social unity even amid deep crises.

Keywords: volunteering, social consolidation, civic engagement, resilience, social capital, national identity, horizontal ties, social cohesion.

Постановка проблеми та аналіз досліджень.

У сучасних умовах війни та затяжної суспільної кризи волонтерство в Україні набуло безпрецедентного масштабу й стало важливим чинником соціальної згуртованості. Якщо в мирний час воно здебільшого асоціювалося з благодійністю або допомогою вразливим групам населення, то після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, волонтерський рух перетворився на один із ключових проявів соціально-психологічних механізмів консолідації. З психологічного погляду волонтерство функціонує як форма колективного подолання травматичного досвіду, що активує механізми солідарності, довіри та відновлення контролю над соціальною реальністю.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні основи дослідження волонтерства. У психоло-

гії волонтерство розглядається як форма просоціальної поведінки, що передбачає добровільну активність на благо інших без прямої матеріальної вигоди. Воно ґрунтується на альтруїзмі та емпатії, але в умовах криз і війни до цих чинників додається почуття громадянської відповідальності й усвідомлення необхідності долучитися до спільної справи.

Соціологічні підходи акцентують увагу на ролі волонтерства в зміцненні соціального капіталу: воно формує горизонтальні зв'язки довіри, сприяє зниженню соціальної ізоляції та посиленню почуття приналежності до спільноти. Участь у волонтерських ініціативах дає людині змогу відчути особисту значущість і водночас включеність у колективний контекст.

Зарубіжні дослідження демонструють, що волонтерство виконує широкий спектр функцій:

від задоволення особистісних потреб у само-реалізації та розвитку нових навичок до виконання суспільно значущих завдань. Так, Е. Клері й М. Снайдер [5] показали, що мотивація до волонтерської діяльності поєднує як альтруїстичні, так й егоцентричні мотиви, включаючи прагнення допомогти іншим, підвищити власну самооцінку чи розширити соціальні контакти. У свою чергу, огляд Дж. Вілсона [22] підкреслює багатофункціональність волонтерства як форми просоціальної поведінки: воно сприяє формуванню соціального капіталу, підтримці довіри в суспільстві та зміцненню горизонтальних зв'язків.

Волонтерство у воєнний і кризовий періоди є формою критичної самоорганізації, що проявляється в умовах підвищеної соціального напруження та колективних травм. Згідно з теорією самоорганізованої критичності [10, с. 18–21], воно виникає природно як реакція суспільства на складні й нестабільні виклики, сприяючи формуванню нових форм соціальних зв'язків і згуртованості. У цьому процесі волонтерство виконує не лише інструментальну роль матеріальної та гуманітарної підтримки, а й психологічну функцію зцілення колективної травми, мобілізуючи соціальний капітал, довіру та взаємодопомогу між членами громади [10, с. 26–33]. Особливої важливості цей механізм набув у контексті Революції Гідності та російсько-української війни (2013 рік – поточний час), коли волонтерський рух став ефективним індикатором активної громадянської позиції, що підтримує солідарність і національну ідентичність, допомагаючи суспільству адекватно протистояти зовнішнім загрозам [10, с. 161–175]. Таким чином, волонтерство виступає як ключовий фактор соціально-психологічної консолідації українського суспільства, що дає змогу трансформувати індивідуальні та колективні травми в ресурс для виживання й подальшого розвитку.

Разом із тим волонтерство дедалі частіше описується як психосоціальний процес ідентифікації особистості з колективними цінностями, що забезпечує практику згуртування «знизу». У ситуаціях, коли офіційні інститути діють повільно або обмежені бюрократією, саме волонтерські ініціативи демонструють здатність швидко мобілізувати ресурси й людський потенціал для вирішення нагальних проблем.

З позицій теорії соціальної ідентичності [18] волонтерство зміцнює відчуття спільної належності («ми-ідентичність») і водночас інтеріоризує національні смисли – гідність, взаємодопомогу,

солідарність. У межах соціально-когнітивного підходу [2] волонтерська активність проявляється як колективна ефективність (collective efficacy) – віра в здатність спільно діяти задля суспільного блага, що є потужним джерелом психологічної стійкості (резильєнтності).

Таким чином, можна зазначити, що волонтерська діяльність у воєнний і кризовий періоди є яскравим проявом соціально-психологічних механізмів консолідації українського суспільства, інтегруючи ціннісний, емоційний і поведінковий аспекти громадянської активності. Хоча волонтерство саме по собі не є механізмом, воно відображає й реалізує базові процеси зміцнення соціальної згуртованості, формування довіри, солідарності й взаємної відповідальності. З погляду соціальної психології волонтерські ініціативи та рухи є важливим чинником, що посилює групову ідентичність і соціальний капітал, забезпечуючи активну громадянську позицію й підтримуючи стійкість спільнот у кризових умовах. Тобто волонтерство слугує проявом і результатом найбільших соціально-психологічних процесів консолідації, мобілізуючи ресурси колективного зцілення й посттравматичного зростання.

Волонтерство як чинник соціальної консолідації. Волонтерство дедалі частіше описується як один із ключових чинників соціальної консолідації: коли офіційні інститути працюють повільно або обмежені бюрократією, волонтерські ініціативи швидко мобілізують ресурси й людський потенціал для вирішення нагальних проблем. Це формує стійкий соціальний ресурс у вигляді взаємодопомоги громадян і локальних спільнот, що підтверджується даними опитування Razumkov Centre, за яким рівень довіри до волонтерських підрозділів становив 86%, а до волонтерських організацій – 82% [17]. Високий рівень довіри до волонтерів є не лише показником ефективності їхньої діяльності, а й свідченням їхньої ролі як морального орієнтира для суспільства, що забезпечує підтримання психологічної стійкості та віри у взаємну допомогу.

Важливим елементом консолідації стали горизонтальні мережі взаємодопомоги. Волонтерські хаби, локальні ініціативи й цифрові платформи дають змогу координувати дії між людьми з різних регіонів і соціальних груп. Такі форми самоорганізації формують новий тип соціальної взаємодії, оснований на довірі, відкритості та взаємній підтримці. Як показує дослідження [23], соціальні медіа й краудфандингові інструменти в період повномасштабного вторгнення Росії стали клю-

човим каналом солідарності та громадянської мобілізації, даючи можливість перетворювати індивідуальні зусилля на масштабні колективні проекти. Завдяки цьому волонтерство перетворилося на міст між приватним і суспільним – сферу, де особисті ініціативи безпосередньо сприяють зміцненню спільного блага.

Громадянська солідарність у цьому контексті формується через спільну діяльність, яка підсилює відчуття відповідальності за спільне благо, зменшує міжгрупові бар'єри й сприяє розвитку культури взаємної підтримки. Спільна участь у волонтерських ініціативах створює простір довіри, де люди відчувають свою включеність у колективну справу, незалежно від соціального статусу чи регіональної належності. За результатами опитування Фонду «Демократичні ініціативи» у співпраці з соціологічною службою Центру Разумкова [11], близько 68% українців зазначили, що від початку повномасштабної війни брали участь у волонтерській допомозі – фізично, фінансово або обома способами. Такий рівень залученості свідчить про те, що волонтерство стало не лише практикою підтримки армії та постраждалих, а й важливим чинником суспільної єдності. Опитані респонденти переважно оцінюють волонтерський рух як прояв солідарності й взаємної довіри, що допомагає підтримувати горизонтальні зв'язки між громадянами навіть у кризових умовах. Таким чином, волонтерство є не тільки реакцією на війну, а й основою формування нової культури громадянської взаємодії, основаної на спільній відповідальності та довірі.

Таким чином, волонтерський рух в Україні є не лише реакцією на кризу, а й активним чинником соціального згуртування, який підтримує єдність суспільства, підсилює відчуття колективної відповідальності та створює умови для довготривалої консолідації нації навіть після завершення війни.

Волонтерство й національна ідентичність. Окрім суто практичної функції допомоги, волонтерство в Україні дедалі частіше постає як важливий елемент національної ідентичності. Долучення до спільних справ – допомоги постраждалим від війни, підтримки переселенців, зборів коштів для армії чи закупівлі гуманітарних вантажів – формує досвід «єдності в дії». Водночас поширюються й інші напрями, що також об'єднують суспільство, зокрема волонтерські ініціативи на користь безпритульних тварин, екологічні проекти, локальні акції взаємодопомоги. Участь у таких практиках стає не лише спо-

собом вирішення нагальних потреб, а й засобом усвідомлення себе як частини ширшої спільноти. Ці тенденції узгоджуються з висновками Е. Клері й М. Снайдера [5, с. 156–157], які підкреслюють, що волонтерство задовольняє не лише індивідуальні, а й соціальні та ціннісні мотивації, сприяючи інтеграції особистого й колективного виміру.

Через волонтерську діяльність відбувається інтерналізація ключових цінностей – свободи, гідності, солідарності. Вони перестають бути лише декларативними й стають складником особистої ідентичності завдяки практичному досвіду участі в спільноті. Цей процес узгоджується із сучасними українськими психологічними дослідженнями. Так, у працях Світлани Кондратюк [14, с. 79–82] підкреслюється, що життєстійкість у кризових умовах ґрунтується на інтерналізації базових цінностей і розвитку здатності долати труднощі, що посилюється завдяки соціальній підтримці й активній включеності особистості в суспільні практики. Подібні тенденції відображені в результатах соціологічного моніторингу Київського міжнародного інституту соціології [13], де зафіксовано зростання рівня соціальної згуртованості українців і посилення орієнтації на цінності взаємодопомоги, довіри та відповідальності. Особливо показовим є високий рівень довіри до волонтерів, які утримують позицію однієї з найнадійніших суспільних інституцій: їм довіряють близько 87% населення, поступаючись лише Збройним Силам України (94%). При цьому підтримка волонтерського руху є загальнонаціональним явищем і практично не залежить від регіональних відмінностей. Висока довіра до волонтерів свідчить не лише про їхню ефективність у вирішенні нагальних суспільних питань, а й про їхню роль як соціально-психологічної опори для суспільства в умовах затяжної війни. Таким чином, волонтерський досвід органічно інтегрується в процеси трансформації української ідентичності й формування нової культури громадянської активності, що посилює консолідацію й суспільну стійкість в умовах викликів.

Дослідження О. Онуч і Т. Марценюк [16] засвідчили, що ще під час подій Революції Гідності формувалися нові моделі громадянської активності – практики взаємодопомоги, горизонтальної самоорганізації та відповідальності за спільне благо. Ці соціальні механізми стали фундаментом для сучасного етапу волонтерського руху, який у період повномасштабної війни набув безпрецедентного масштабу. У звіті К. Зарембо для *Carnegie Europe* [24] наголошується, що

волонтерство поступово перетворюється на сталу соціальну практику – форму щоденної участі, яка виходить за межі кризової допомоги. Для мільйонів українців воно стало способом ідентифікації зі спільнотою, проявом колективної відповідальності й символом зрілості громадянського суспільства, що об'єднує людей різних професій і регіонів навколо спільної мети – захисту, взаємодопомоги та збереження національної єдності.

Для студентів і школярів волонтерство стає школою громадянської активності й майданчиком формування майбутньої ідентичності. Молодіжні ініціативи охоплюють як участь у всеукраїнських кампаніях (збори коштів на дрони чи автівки для фронту), так і локальні проекти: організацію культурних подій для переселенців, допомогу літнім людям, підтримку притулків для тварин. За даними дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» (Cedos/Info Sapiens, 2023), частка молоді, залученої до волонтерства, зросла з 20% у 2021 році до 42% у 2022 році, причому третина з них долучилася вперше саме під час війни [4]. Це свідчить, що для молодого покоління волонтерство стало не випадковою активністю, а ціннісно мотивованим вибором, адже 37% респондентів назвали своїм життєвим пріоритетом бажання бути корисними Україні. Отже, можна сказати, що волонтерські практики не лише розвивають емпатію та соціальну відповідальність, а й формують усвідомлення власної корисності в кризовий час. Таким чином, залучення молоді до волонтерства перетворюється на важливий механізм виховання нової генерації громадян, які ідентифікують себе як частину української нації.

Український досвід волонтерства в умовах війни та його перспективи. Волонтерський рух в Україні став не лише відповіддю на воєнні виклики, а й проявом глибинних соціально-психологічних процесів – довіри, солідарності й самоорганізації. Від перших ініціатив 2014 року до масового залучення громадян після 2022 року волонтерство трансформувалося в всеохопний суспільний рух, який став основою громадянської стійкості та консолідації.

Перший етап розвитку волонтерства, що розпочався у 2014 році, пов'язаний із анексією Криму та війною на Донбасі, коли виникла так звана «волонтерська армія». У цей час громадяни забезпечували військових амуніцією, технікою, продуктами, а згодом – переселенців і поранених. Другий етап, що триває від 2022 року, ознаменувався безпрецедентною масовістю й системністю: мільйони українців долучилися до збо-

рів коштів, логістики й гуманітарної допомоги, і волонтерство стало невід'ємним складником громадянського життя. За даними дослідження [11], близько 68% українців повідомляють, що від початку повномасштабної війни брали участь у волонтерській допомозі (фізично чи фінансово). Водночас, за даними interfax, близько 49% громадян уже були залучені до волонтерської діяльності у 2023 році [12].

Масштаби підтримки волонтерським рухом є вражаючими й підтверджуються конкретними статистичними даними. За перші шість місяців 2023 року три найбільші фонди – United24, «Повернись живим» і фонд Сергія Притули – зібрали 8,35 млрд грн [9], а за дев'ять місяців ця сума перевищила 12,5 млрд грн [7]. Крім того, через «банки зборів» – персональні чи громадські ініціативи в мобільних додатках – за рік українці перерахували майже 40 млрд грн. Офіційно зареєстрованих волонтерів станом на листопад 2024 року налічувалося понад 10 454 осіб, однак реальна кількість учасників руху є значно більшою завдяки неформальним ініціативам [8]. Ці показники підтверджують феноменальну здатність українського суспільства до самоорганізації та мобілізації ресурсів у кризових умовах, а також підкреслюють роль волонтерства як стрижня громадянського життя.

Boichak і McKernan [3] показують, що в умовах війни волонтерство трансформувалося з практики допомоги в механізм громадянської участі, що відображає ціннісні орієнтації та сприяє переосмисленню соціальних норм. Автори наголошують, що волонтерські наративи не лише мобілізують спільноти, а й формують нову політичну культуру, у якій громадяни дедалі активніше беруть участь у процесах державотворення. У контексті повномасштабного вторгнення дослідження Jinyi Ye, Nikhil Jindal, Francesco Pierri, Luca Luceri [23] демонструє, що волонтерські ініціативи й онлайн-платформи солідарності стали ключовими каналами резильєнтності, водночас формуючи позитивний міжнародний образ України. Ці практики не лише забезпечують оперативну підтримку постраждалим, а й слугують інструментом публічної дипломатії, що зміцнює довіру до України на глобальному рівні.

Разом із тим волонтерський рух стикається з низкою викликів, які можуть підірвати його довгострокову стійкість. Одним із найсерйозніших є емоційне та фізичне вигорання активістів, особливо тих, хто працює з постраждалими від війни. Згідно з дослідженням [15], волонтери

мають вищі показники емоційного виснаження й вторинного травматичного стресу, ніж працівники зі схожими функціями: 64,7% волонтерів демонструють ознаки вторинного травматичного стресу, порівняно з 35,3% серед працівників, а високий рівень вигорання зафіксовано в 4,3% працівників, тоді як серед волонтерів таких випадків не виявлено. Особливо критичним чинником виявилася наявність регулярної психологічної супервізії, яка знижує ризик вигорання на понад 23%, що свідчить про її ключову роль у підтримці психоемоційного стану надавачів допомоги. Аналогічно в благодійному секторі понад третина працівників уже має сформоване професійне вигорання. Зокрема, серед тих, хто працює у сфері від одного до трьох років, цей показник становить 40%, а серед працівників зі стажем 4–9 років – 39% [6]. Дослідження Т. Шевцової [25] засвідчує високий рівень суб'єктивного стресу серед волонтерів, особливо жінок, а також указує на недостатню ефективність копінг-стратегій, що застосовуються в умовах тривалого емоційного навантаження. Автор підкреслює потребу в забезпеченні психологічної безпеки як ключового чинника самозбереження в волонтерській діяльності.

Попри високий рівень довіри суспільства до волонтерів, одним із важливих викликів залишається забезпечення прозорості у використанні зібраних коштів і матеріальних ресурсів. Масові збори, що обчислюються мільярдами гривень щороку, потребують чітких механізмів публічної звітності та контролю. Як наголошується в дослідженні [1, с. 37, с. 65], прозорість і відкрита звітність є ключовими маркерами якості діяльності волонтерських ініціатив, адже саме вони демонструють ефективність розподілу ресурсів і зміцнюють довіру громадян. Формування стандартів звітування й незалежного аудиту стає необхідною умовою для збереження легітимності волонтерського руху та підтримки з боку суспільства й міжнародних партнерів.

Іншим викликом є інституційна нестача: відсутність достатньої координації між волонтерським сектором і державними структурами, слабка нормативна база, відсутність універсальних платформ для взаємодії або єдиних стандартів звітності. Це призводить до дублювання зусиль, фрагментації ініціатив і не завжди ефективного використання ресурсів. Саме проблема координації є однією з ключових у розвитку волонтерського руху. Очевидною тенденцією розвитку волонтерського руху є поступовий перехід від етапу спон-

танної самоорганізації до більш інституціоналізованих форм діяльності, що передбачають сталі механізми координації, прозорості й партнерства з державними структурами. Така еволюція сприяє підвищенню ефективності й довготривалості стійкості громадянських ініціатив.

Одним із потенційних викликів для волонтерського руху є збереження його аполітичного характеру. З огляду на високий рівень суспільної довіри до волонтерів, існує ризик, що волонтерські ініціативи можуть бути використані або сприйняті як інструмент політичного впливу, навіть без прямого наміру з боку самих активістів. Як зазначає керівник фонду «Повернись живим» Тарас Чмут, важливо підтримувати нейтральність і незалежність волонтерських організацій, адже саме це забезпечує довіру громадян і партнерів. Він підкреслює, що фонд не має наміру перетворюватися на партійну чи виборчу структуру, наголошуючи на цінності аполітичності як гарантії ефективності й суспільної легітимності волонтерства [20]. Водночас у публічних коментарях Т. Чмут також зауважує, що поява політиків і чиновників у волонтерському середовищі може породжувати неоднозначні сприйняття, тому для збереження суспільної єдності важливо чітко розмежовувати волонтерство як громадську, а не політичну діяльність [21].

Аналітичний звіт [19] фіксує комплекс нормативних та адміністративних ризиків, що ускладнюють роботу волонтерських ініціатив: посилення державного контролю й нові процедури обліку гуманітарної допомоги, ризики кримінального переслідування за окремих форм поводження з допомогою, а також складнощі з банківським обслуговуванням і можливістю фіскального тиску. Ці механізми створюють не лише операційні бар'єри для волонтерів, а й породжують правову невизначеність і відчуття небезпеки, що може демотивувати активістів і звужити можливості громадянської самоорганізації. Для мінімізації ризиків звіт радить посилити правовий захист, забезпечити прозорі й відпрацьовані процедури обліку гуманітарної допомоги та гарантувати доступ до банківських послуг для довірених ініціатив.

Хоча волонтерський рух став символом самоорганізації та взаємної підтримки українського суспільства, дослідники звертають увагу на ризик надмірної залежності держави від волонтерських ініціатив. Як показують Voichak і McKernan [3], багато волонтерів сприймають свою діяльність як заповнення прогалин у роботі державних інституцій, особливо у сферах забезпечення армії,

медичної допомоги чи гуманітарної підтримки. Участь громадян у таких процесах, безумовно, підсилює солідарність, довіру та почуття ефективності, але водночас створює структурну вразливість: ключові сфери життєзабезпечення залежать від добровільної участі, а не від стабільних державних механізмів.

Автори зазначають, що ця ситуація має амбівалентний соціально-психологічний ефект. З одного боку, вона підживлює громадянську активність і довіру «знизу», з іншого – породжує фрустрацію, утому й відчуття заміщення держави, коли волонтери змушені брати на себе надмірну відповідальність. Таким чином, у перспективі післявоєнного розвитку важливо не лише підтримувати волонтерські ініціативи, а й інституційно інтегрувати їхній досвід у систему державного управління, щоб зберегти баланс між громадянською ініціативою та інституційною сталістю.

З поширенням цифрових технологій волонтерська діяльність дедалі частіше реалізується у форматі онлайн-платформ – від зборів коштів до координації гуманітарних ініціатив. Водночас цифровізація породжує нові виклики: фішингові атаки, шахрайські збори, інформаційні маніпуляції та злам акаунтів волонтерських спільнот. Такі інциденти підривають довіру – ключовий соціально-психологічний ресурс консолідації – і можуть спричинити зниження громадянської активності. Забезпечення цифрової безпеки, підвищення медіаграмотності волонтерів і запровадження прозорих механізмів верифікації зборів коштів стають важливою передумовою підтримання довіри й сталості суспільної єдності.

Отже, можна підсумувати, що український волонтерський рух став унікальним соціально-психологічним феноменом, що поєднує практичну допомогу, громадянську активність і духовну консолідацію суспільства. Упродовж війни він перетворився на потужний механізм самоорганізації, взаємної довіри та спільної відповідальності громадян. Волонтерство не лише підтримує Збройні Сили України й постраждалих, а й формує нові моделі солідарності, на яких ґрунтується національна єдність. Водночас подальший розвиток руху потребує інституційного зміцнення, прозорості, психологічної підтримки й захисту від політичної інструменталізації. У перспективі післявоєнного відновлення саме волонтерський досвід може стати основою для модернізації державного управління й формування зрілої громадянської культури, що утримуватиме суспільну єдність навіть поза умовами кризи.

Висновки. Отже, волонтерський рух в Україні в умовах війни постає не лише як форма громадянської участі, а як один із ключових проявів соціально-психологічних механізмів консолідації суспільства. Його розвиток демонструє унікальну здатність українців до самоорганізації, взаємодопомоги та спільної відповідальності в кризових обставинах. Від 2014 року до сьогодні волонтерство еволюціонувало від локальних ініціатив підтримки армії до масштабного, багаторівневого руху, що охоплює гуманітарну, соціальну, інформаційну та цифрову сфери. Воно стало не просто реакцією на інституційну недостатність держави, а формою активного громадянства, у якій відбувається переосмислення ролі людини в суспільно-державних процесах.

З позицій соціальної психології волонтерство виконує подвійну функцію: з одного боку, воно підтримує емоційно-ціннісну єдність суспільства через спільну участь у значущій діяльності, з іншого – зміцнює довіру як базову умову соціальної стійкості. Прагнення до взаємодопомоги створює простір горизонтальних зв'язків, де формується колективна ідентичність, основана на принципах солідарності, емпатії та відповідальності. Саме цей тип соціальних зв'язків, який розвивається «знизу», забезпечує потенціал для тривалого суспільного єднання навіть у позакризовий період.

Разом із тим динамічний розвиток волонтерського руху супроводжується низкою викликів. Одним із найгостріших є емоційне й фізичне виснаження активістів. Дані досліджень свідчать, що волонтери часто стикаються з вторинним травматичним стресом і високим рівнем емоційного навантаження, що потребує впровадження системи психологічної підтримки та регулярної супервізії. Не менш актуальною є проблема прозорості й підзвітності, адже масштабні фінансові потоки та високий рівень довіри вимагають належних механізмів контролю й звітування, які гарантують легітимність волонтерського сектору в очах суспільства й міжнародних партнерів.

Волонтерство в сучасній Україні постає також як простір інституційного напруження між громадянськими ініціативами та державними структурами. Часто волонтери фактично заміщують функції держави, що водночас засвідчує силу громадянського суспільства й указує на його структурну вразливість. Дослідження показують, що багато волонтерів сприймають свою діяльність як «заповнення прогалін» у системі державного управління. У перспективі післявоєнного роз-

виту важливо забезпечити інтеграцію цього досвіду в інституційну систему держави, аби зберегти баланс між громадянською ініціативою та стабільністю державних механізмів.

Разом із цим особливого значення набуває питання аполітичності волонтерського руху. Високий рівень суспільної довіри робить волонтерів потенційним об'єктом політичних маніпуляцій, що може підірвати довіру до громадських ініціатив. Збереження нейтральності й незалежності є ключовою умовою ефективності волонтерства та гарантією його суспільної легітимності. Чітке розмежування волонтерської й політичної діяльності – це не лише питання етики, а й запорука стабільності громадянського сектора.

У цифрову епоху волонтерство дедалі більше переходить в онлайн-формати, що не лише відкриває нові можливості мобілізації, а й породжує ризики кіберзагроз, шахрайства та інформаційних маніпуляцій. Безпека в цифровому середовищі

стає складником соціальної безпеки, адже саме довіра до цифрових платформ підтримує готовність громадян брати участь у спільних ініціативах. Розвиток цифрової грамотності, верифікація зборів і прозорі механізми звітності мають стати пріоритетами подальшого розвитку руху.

Отже, волонтерство в Україні – це не лише форма допомоги чи альтруїзму, а складний соціально-психологічний феномен, що поєднує громадянську відповідальність, солідарність і довіру. Воно виконує функцію адаптивного механізму суспільної резильєнтності, який дає змогу зберігати цілісність колективної ідентичності навіть у найгостріші періоди. У перспективі післявоєнного розвитку досвід волонтерського руху може стати основою для нової моделі громадянської участі, модернізації державного управління та формування зрілої політичної культури, що ґрунтується на довірі, взаємоповазі й співвідповідальності.

Список використаних джерел

1. Active Group. Цінності волонтерів: результати якісного дослідження. Київ: Active Group, 2023. 12 с. URL: <https://activegroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/230602-%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Bandura A. Exercise of Human Agency through Collective Efficacy. *Current Directions in Psychological Science*. 2000. Vol. 9(3). P. 75–78. DOI: 10.1111/1467-8721.00064.
3. Boichak O., McKernan B. Narratives of volunteering and social change in wartime Ukraine. *Cultural Sociology*. 2022. Vol. 18(1). P. 48–71. DOI: 10.1177/17499755221127877.
4. Cedoss, Info Sapiens. Вплив війни на молодь в Україні: результати всеукраїнського опитування. Київ: Міністерство молоді та спорту України, 2023. 72 с. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vplyv-vijny-na-molod-v-ukrayini> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Clary E.G., Snyder M. The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. *Current Directions in Psychological Science*. 1998. Vol. 8(5). P. 156–159. DOI: 10.1111/1467-8721.00037.
6. Divoche Media. У понад третини благодійників спостерігається професійне вигорання – дослідження. 21 березня 2023. URL: <https://divoche.media/2023/03/21/u-ponad-tretyny-blahodiynykiv-sposterihaietsia-profesiyne-vyuhorannia-doslidzhennia/> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Економічна правда. Фонди зібрали понад 8 млрд грн за місяць на армію й гуманітарку. 2023. URL: <https://pravda.com.ua/news/2023/10/26/705893/> (дата звернення: 14.10.2025).
8. Fakty.com.ua. В Україні зареєстровано понад 10 тисяч офіційних волонтерів – Opendatabot. 2024. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20241205-v-ukrayini-zareystrovano-ponad-10-tysyach-oficijnyh-volonteriv-opendatabot> (дата звернення: 14.10.2025).
9. Forbes Ukraine. Ukrainians Donated UAH 8.35 bln to Three Largest Charitable Foundations in H1 2023. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/ukraintsi-u-chervni-zadonatili-rekordnu-sumu-na-armiyu-skilki-vneskiv-nadiyshlo-donaybilshikh-blagodiynykh-fondiv-z-pochatku-roku-21072023-14952> (дата звернення: 14.10.2025).
10. Горностай П.П. Психологія колективних травм: монографія. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023. 208 с.
11. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, Центр Разумкова, Київський міжнародний інститут соціології. Громадяни України про залучення до волонтерської допомоги після півтора року війни. 2023. URL: <https://dif.org.ua/en/article/citizens-involvement-in-volunteering-after-a-year-and-a-half-of-war> (дата звернення: 14.10.2025).
12. Interfax-Ukraine. Half of Ukrainians Have Been Involved in Volunteering Since Start of Full-Scale War – Poll. 2023. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/press-conference/919273.html> (дата звернення: 14.10.2025).
13. Київський міжнародний інститут соціології (KMIC). *Polling Report: “Half of Ukrainians Have Been Involved in Volunteering Since Start of Full-Scale War”*. 2023. URL: <https://kiis.com.ua/?cat=reports&id=1321&lang=eng&page=1> (дата звернення: 14.10.2025).

14. Кондратюк С. Громадянська відповідальність молоді в умовах війни: психологічний аспект. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2022. Вип. 50. С. 85–95.
15. Міжнародний центр розвитку і лідерства (ILDC). Вигорання надавачів психосоціальної допомоги та волонтерів. Київ, 2023. URL: <https://ildc.org.ua/vygorannya/> (дата звернення: 14.10.2025).
16. Onuch O., Martsenyuk T. Mothers and Daughters of the Maidan: Gender, Repertoires of Violence, and the Division of Labour in Ukrainian Protests. *Social, Health, and Communication Studies Journal*. 2014. Vol. 1(1). P. 105–126.
17. Razumkov Centre. Citizens' Assessment of the Situation in the Country, Trust in Social Institutions, Politicians, Officials and Public Figures (May 2023). 15.06.2023. URL: <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/citizens-assessment-of-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutions-politicians-officials-and-public-figures-may-2023> (дата звернення: 14.10.2025).
18. Tajfel H., Turner J. C. The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In: Worchel S., Austin W. G. (Eds.). *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall, 1986. P. 7–24.
19. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Виклики і загрози для правозахисників, активістів та волонтерів: аналітичний звіт. Київ, 2024. 88 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Zahrozy-i-vyklyky-dlia-aktyvistiv_ukr.pdf (дата звернення: 14.10.2025).
20. Чмут Т. Волонтерство не повинно ставати політичним інструментом – керівник фонду «Повернись живим». *Українська правда*. 15 серпня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/15/7363298/> (дата звернення: 14.10.2025).
21. Чмут Т. Ми не політики. Ми просто робимо свою роботу. *Rozмова*. 7 вересня 2023. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2023/09/07/taras-chmut-31/> (дата звернення: 14.10.2025).
22. Wilson J. Volunteerism Research: A Review Essay. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2012. Vol. 41(2). P. 176–212. DOI: 10.1177/0899764011434558.
23. Ye J., Zeng Y., Lee Y. Social Media, Solidarity, and Civic Resilience During the War in Ukraine. *Information, Communication & Society*. 2023. Vol. 26(9). P. 1–20. DOI: 10.1080/1369118X.2023.2172321.
24. Zarembo K. The Resilience and Trauma of Ukraine's Civil Society. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2023. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2023/06/the-resilience-and-trauma-of-ukraines-civil-society> (дата звернення: 14.10.2025).
25. Шевцова Т.Є. Гендерні особливості психологічного самозбереження волонтерів. *Актуальні питання психології*: збірник наукових праць Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2024. № 1. С. 125–134. URL: <https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/psychology/article/view/1783> (дата звернення: 14.10.2025).

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025